

İSTİHDAM OLASILIĞINI BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN ETKİSİ KADIN VE ERKEKLERDE AYNI MI? 2004 VE 2013 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Taylan AKGÜL

Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi

Hilmi ETCİ

Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ÖZET

Bilindiği üzere kadınlar ve erkekler arasında ücret, işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, istihdamın sektörel dağılımı, istihdam statüsü gibi birçok işgücü piyasası göstergesi açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların birçok iktisadi, sosyolojik, kültürel, hukuki ve politik nedenleri bulunmaktadır. Bu çalışmada eğitim, yaş, medeni durum gibi bireylerin istihdam edilme olasılıklarını etkileyen faktörlerin gücünün cinsiyetler arasında farklılık gösterip göstermediği sorusunun yanıtlanabilmesi amacıyla 2004 ve 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setleri kullanılarak söz konusu açıklayıcı değişkenlerin gücü her iki cinsiyet için test edilmiştir. Bu amaçla standart lineer bir probit modeli STATA istatistik programı kullanılarak yaklaşık 600 bin gözlemden oluşan veri setine uygulanmış ve sonuç olarak başta eğitim ve medeni durum olmak üzere hemen hemen tüm açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sosyal politikalar ve/veya işgücü piyasası politikalarında kaynakların verimli kullanılabilmesi, istenen sonuçların elde edilebilmesi açısından niceliksel ve ampirik çalışmaların bulunması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam Olasılığı, Probit Modeli, Cinsiyetler Arası Farklar, Hanehalkı İşgücü Anketi

Jel Kodları: J71, J21, J82

**IS THE EFFECT OF FACTORS DETERMINING EMPLOYMENT
PROBABILITY SAME FOR WOMEN AND MEN? AN ANALYSIS OVER
2004 AND 2013 HOUSEHOLD LABOR FORCE SURVEYS**

Taylan AKGÜL

Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi

Hilmi ETCİ

Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ABSTRACT

As it is known, there are differences among women and men regarding the labor market indicators such as wage, labor force participation rate, unemployment rate, sectoral distribution of employment and employment status. There are economical, sociological, cultural, legal and political reasons behind these differences between genders. In this study, we try to find out whether the strength of factors such as education, age, marital status is same between genders in determining the employment chance. In order to answer this question, we set a standard linear Probit model and test the model for both genders on 2004 and 2013 Household Labor Force Survey micro data sets, which covers about 600 thousand observations, using the STATA statistics software. We find that coefficients of almost all explanatory variables determining the employment probability are statistically different among men and women. The difference is more significant for education and marital status variables. Quantitative and empirical studies are important for efficient use of resources and for achievement of targets regarding the social policies and/or labor market policies

Keywords: Employment Probability, Probit Model, Differences between Genders, Household Labor Survey

Jel Codes: J71, J21, J82

GİRİŞ

Kalkınmanın ve ekonomik büyümenin temel faktörlerinden olan işgücüne katılma oranını istihdam edilenler ile işsizler toplamından oluşan işgücünün kurumsal olmayan nüfusa oranı olarak tanımlamak mümkündür. Diğer bir faktör olan istihdam oranı ise, istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. Ekonomik büyümenin temel şartı kuşkusuz üretim faktörlerinin etkin bir biçimde kullanılmasıdır. En önemli üretim faktörlerinden biri olan işgücünün verimli olarak kullanılması ekonomik gelişmede potansiyel insan kaynağındaki artışın bir göstergesi olmaktadır. İşgücünün arz ettiği emek sosyo-ekonomik gelişmenin temel bileşenini oluşturmaktadır. İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı şeklinde tanımlanan işgücüne katılım oranının yüksek olması çalışma çağında olan kadın ve erkeklerin çalışma konusunda istekli oldukları anlamına gelmektedir. İşgücü piyasasında işgücüne katılım dinamiklerinin belirlenmesi insan kaynağının etkin kullanılıp kullanılmadığı konusunda önemli ipuçları vermektedir (Yamak vd., 2012, s. 41).

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de işgücüne katılma oranı ve istihdam oranı kadınlar ile erkekler arasındaki dağılımın eşit veya birbirine yakın olmadığı görülmektedir. Tablo 1'den de görüleceği üzere; 2016/Kasım TÜİK verilerine göre işgücüne katılma oranı erkeklerde %71,9 iken kadınlarda bu oran %32,7; istihdam oranı ise erkeklerde %64,6 kadınlarda %27,5'tir. Ancak önceki yılın verileri ile karşılaştırma yapıldığında işgücüne katılma oranı 2015/Kasım verileri erkeklerde %71,3, kadınlarda %31,6'dır. İşgücü istihdam oranlarının kadınlarda arttığı görülmektedir. Ancak bu oran yeterli değildir. İstihdam oranı açısından 2016/Kasım verileri ile 2015/Kasım verileri benzerlik göstermektedir. Tablo 1 erkek ve kadınlar arasında işgücüne katılım, işsizlik ve istihdam oranları açısından süregelen bir farklılık olduğunu göstermektedir. Tabloya göre son 26 yıl için işgücüne katılım oranı erkeklerde ortalama % 73,7 kadınlarda % 29.5 olup istihdam oranı erkeklerde ortalama % 67 ve kadınlarda % 26,4 civarındadır. İşsizlik oranı ortalamaları ise erkeklerde ve kadınlarda sırasıyla % 9,1 ve % 10,8 dir.

Tablo 1: 1990-2016 Döneminde İşgücüne Katılım, İşsizlik ve İstihdam Oranları

Yıl	İşgücüne katılma oranı %		İşsizlik oranı %		İstihdam oranı %	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1990	79,7	34,1	7,8	8,5	73,5	31,2
1995	77,8	30,9	7,8	7,3	71,7	28,7
2000	73,7	26,6	6,6	6,3	68,9	24,9
2005	70,6	23,3	10,5	11,2	63,2	20,7
2010	70,8	27,6	11,4	13	62,7	24
2015	71,3	31,6	9,5	13,2	64,6	27,5
2016	71,9	32,7	10,2	,16	64,6	27,5

Kaynak: TÜİK

Ülkemizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde işgücüne katılım oranı, istihdam oranı, yarı zamanlı veya güvencesiz işlerde çalışma oranı, istihdamın sektörel dağılımı, ücret ve başka birçok gösterge açısından cinsiyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu tablonun arkasında sosyolojik, ekonomik, hukuki ve politik nedenler bulunmaktadır. İşgücü piyasası göstergeleri bakımından kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara gelişmiş ülkelerde de rastlanmakla birlikte, söz konusu ülkelerde farklılıklar gelişmekte olan ülkelerdeki kadar keskin değildir. Örneğin, kadınların işgücüne katılım oranları AB-27 ile OECD ülkelerinde sırasıyla yüzde 66,1 ve yüzde 60,8 seviyesindedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010, s. 7). Gelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarında kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların kaldırılmasına yönelik politikaların sonucu olarak kadın işgücüne katılım ve istihdam oranları artmakta buna karşın Tablo 1'den de görüleceği üzere, Türkiye'de söz konusu göstergeler bakımından bir iyileşmeye rastlanmamaktadır.

İşgücü piyasasındaki cinsiyet eşitliğini ve piyasanın etkinliğini önemli derecede etkileyecek biçimde kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere göre çok düşük düzeylerde kalmıştır. Bunun yanı sıra kentlerde işgücüne katılım oranı ile kırdaki katılım oranı arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu durum Türkiye'de hem ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemiş hem de gelir dağılımındaki adaletsizliği körüklemiştir. Bu bağlamda ülkenin sosyo-ekonomik durumunun belirlenebilmesi için işgücü piyasasının dinamiklerinin ortaya konularak bireylerin işgücüne katılım tercihlerini etkileyen faktörlerin açığa çıkarılması son derece önem arz etmektedir (Yamak vd. 2012,s. 41)

İşgücü piyasasında kadınlar ve erkekler arasında ücret, işsizlik oranı, sendikalılık oranı, güvencesiz ve yarı zamanlı işlerde çalışma oranı gibi birçok

gösterge açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu çalışmada konu kadın ve erkeklerin istihdamıyla sınırlandırılmış olup, istihdam olasılığını belirleyen bireysel değişkenlerin gücünün veya etkisinin cinsiyetler arasında farklılık gösterip göstermediği sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. İstihdam olasılığını etkileyen unsurların nicel olarak analiz edilmesi için temel olarak iki yaklaşım söz konusudur: makroekonometrik yaklaşım ve mikroekonometrik yaklaşım. İstihdam düzeyi ile ilgili makroekonometrik çalışmalarda enflasyon oranı, büyüme oranı, sanayi kullanım kapasitesi, faiz haddi gibi makro değişkenlerin toplam istihdam düzeyi gibi makro bir bağımlı değişken üzerindeki etkisi analiz edilir. Diğer taraftan, mikroekonometrik çalışmalarda bir bireyin istihdam edilme olasılığını belirleyen en başta kişinin eğitim düzeyi, teknik veya mesleki birikimi ve becerileri, yaşı, iş tecrübesi, medeni durumu, hanedeki çocuk sayısı gibi birçok bireysel faktör dikkate alınır.

Türkiye’de işgücü istatistiklerinin ana kaynağı, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 1988’den bu yana düzenli olarak yapılan Hanehalkı İşgücü Anketleridir (HİA). Önceki yıllara ait işgücü ve istihdam verileri oldukça sınırlı olup tam olarak HİA ile benzer tanımlara ya da metodolojilere dayanmamaktadır. Bu nedenle, işgücüne katılımdaki ana eğilimleri analiz etmek için temel olarak TÜİK’in 1988’den bu yana yürüttüğü HİA verileri esas alınmaktadır (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010, s. 9). Mikroekonomik bir yaklaşımın esas alındığı bu çalışmada cevabı aranan soru bu mikro faktörlerin belirleyici gücünün cinsiyetler arasında değişip değişmediğidir. Soruya analitik bir cevap verilebilmesi için istihdam olasılığını belirleyen ekonometrik bir model geliştirilip 2004 ve 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setleri üzerinden test edilmiştir.

Konuyla ilgili uluslararası literatürde birçok teorik ve analitik çalışma bulunmaktadır. Buna karşın; maalesef, ulusal düzeyde bolca teorik çalışma bulunmasına rağmen analitik çalışmaların sayısında bir yetersizlik olduğu düşünüldüğünden, bir katkı sağlamak amacıyla bu çalışmada konunun analitik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Literatür Taraması

İstihdama ilişkin yapılan çalışmalarda genel olarak istihdam oranı bağımlı değişken, eğitim, medeni durum, yaş, çocuk sayısı, hane büyüklüğü, ikamet edilen yer (kır-kent), işletme büyüklüğü, çalışılan sektör gibi faktörler ise bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Göksel (2010) kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüşü nedenlerini ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında önemli faktörler arasında kentte yaşamının, çocuk bakım kurumlarının ve eğitim düzeyini göstermektedir. Bu faktörlerin kadınların işgücüne katılmasını etkilemede tek başına yeterli olmadığını, ayrıca erkeklerin sahip olduğu daha yüksek pazarlık gücü, sosyal normlar ve geleneklerin kadınların istihdam olasılığının düşüşünde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kentsel alanlarda böyle bir düşüş söz konusu iken kırsal alanda bunun tersi bir durum olduğu belirtilmektedir (Göksel, 2010, s. 33).

Benzer bir çalışma olan Gedikli 2014, sosyal normların ve kültürün kadın istihdamı üzerindeki etkilerini göz önüne alarak bu konudaki literatürü genişletme amacı gütmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, eğitim, yaş, kent kır ikameti ve bölge gibi kontrol değişkenleri göz önüne alınsa bile kadınların istihdamında tutucu sosyal normların, geleneklerin ve kültürün etkili olduğu görülmektedir. Çalışmada, kalkınmış bölgelerde yaşayan kentli ve eğitilmiş kadınların dahi işgücüne katılımında geleneksel değerlerin etkili olduğu tespit edilmiştir (Gedikli, 2014, s. 28).

Kızılgöl'ün çalışmasında kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekâr kadınların çalışma kararlarını etkileyen faktörler ortaya konulmuştur. Çalışmada kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde kadınların eğitim durumu, yaşı ve medeni durumu ile hanehalkının özellikleri dikkate alınmıştır. Logit modelinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre evli ve bakar kadınlarda işgücüne katılımda eğitim durumu en önemli faktördür. Evli kadınlarda çocuk sayısı çalışma kararı üzerinde etkili olmamaktadır. Hanehalkı geliri ise çalışma kararında evli ve bekâr kadınlarda etkili olmaktadır. Diğer bir faktör yaş ise olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşın ilerlemesi evli kadınları çalışma hayatından uzaklaştırırken bekâr kadınlarda tersi bir durumu ortaya koymaktadır (Kızılgöl, 2012, s. 100). Hane Halkı Bütçe Anketleri verilerinin kullanıldığı benzer bir çalışmada, Kılıç ve Öztürk standart probit modeli ile eğitim, medeni durum, ekonomik kaynaklar, toplumsal cinsiyet algısı ve yerleşim yerini (kırsal-kentsel) istihdama katılımı etkileyen faktörler olarak ele almışlardır. Eğitim seviyesinin düşmesi, ev işlerinin yoğunluğu ve toplumsal cinsiyet algısının ("kadının yeri evidir" anlayışı)

kadının işgücüne katılımını engellediği vurgulanmıştır (Kılıç ve Öztürk, 2014, s. 127).

Cinsiyete göre ırkların (siyah-beyaz) istihdam oranlarının 1950-2008 arasındaki değişiminin analiz edildiği bir başka çalışmada yaş, medeni durum, çocuk sahipliği ve eğitim durumunun istihdama etki eden faktörler arasında yer aldığı belirtilmiştir. (Hester vd., 2012, s. 392). Mincer'in yaptığı çalışmada ise kadınların yaşlarının işgücüne katılma kararı arasındaki ampirik bağlantıları ortaya konmuş ve çalışma hayatında yaş ile çocuk sahibi olup olmamanın ücretlere olan etkisi açıklanmıştır (Mincer, 1962).

Gençlerin istihdamında ve işsizlik sürelerinin uzunluğunda etkili olan faktörleri inceleyen Lynch ise eğitimin hem erkeklerde hem de kadınlarda getirisinin yüksek olduğunu, işbaşı eğitim veya mesleki teknik eğitim almalarının kadınların istihdam olasılığını arttırdığını ve bu etkinin erkeklerde bu derece yüksek olmadığını göstermiştir (Lynch, 1989, s. 44). Ellwood ise, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında 4 yılı içeren verilerle gençlerin işsizliğinin etkileyen faktörler olan yaş, ırk, medeni durum değişkenlerinin belirleyici olduğunu göstermiştir (Ellwood, 1982, s. 373).

Kadınların işlerinden ayrılmasında etkili olan faktörlerin incelendiği bir çalışmada ise ücretlerin yüksek olmasının işten ayrılmayı azalttığı, IQ ile işten ayrılma arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değilken; eğitim ile işten ayrılma oranlarında arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu, fakat beklenilen aksine eşinin geliri ile işten ayrılma arasında negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Felmlee, 1984, s. 177). Kumaş ve Çağlar'ın çalışmasında ise, kadının eksik istihdamını belirleyen faktörler incelenmesi için oluşturulan lojistik regresyon modeli kadın erkek ve toplam gruplar için ayrı ayrı uygulanmış; eğitim, çalışma statüleri, işletmenin ölçeği ve kırdakentte çalışmanın kadın ve erkeklerin eksik istihdamına etkili olduğu ortaya konulmuştur (Kumaş ve Çağlar, 2011, s. 269).

Bir başka çalışmada bireylerin kendi hesabına veya ücretli statülerde istihdam kararı üzerinde etkili olan faktörler ortaya konulmuş ve sonuç olarak eğitimin bireysel kazancı arttırdığı ve kendi hesabına çalışma olasılığını yükselttiği ortaya konulmuştur. Ayrıca yaşın yanı sıra, aile yapısı, medeni durum ve çocuk sayısının da istihdam statüsünde etkisi olduğu belirtilmektedir (Rees ve Shah, 1986).

Türkiye'de kır-kent ve kadın-erkek ayrımında bireylerin işgücüne katılım tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada hanenin yıllık kullanılabilir geliri, eğitim, yaş, hanehalkının büyüklüğü ve medeni durum faktörleri işgücüne katılımı belirleyen temel değişkenler olarak tespit

edilmiştir. Türkiye’de hanehalkının yıllık kullanılabilir geliri ile bu hanede yaşayan bireylerin işgücüne katılım tercihleri arasında negatif bir ilişki olduğu, hanenin kullanılabilir gelirindeki artışın bireyleri işgücü piyasasına girme konusunda çekingen davranmaya sevk ettiği saptanmıştır (Yamak vd., 2012, s. 56).

2. Metodoloji

Çalışmada istihdam edilme olasılığını etkileyen bireysel değişkenlerin gücünün erkekler ile kadınlar arasında farklılık arz edip etmediğinin belirlenebilmesi için iki aşamalı Heckman Probit (Heckprob) modeli kullanılmıştır. Heckman modelinin seçilme nedeni Türkiye’de işgücü piyasasının gerek kadın erkek, gerekse eğitim seviyesi bakımından dağılımında oldukça heterojen bir yapıya sahip olması ve bu heterojenliğin tahmin katsayılarında sapmaya sebep olmasıdır. Bu nedenle ana kütlelin fazlasıyla heterojen olduğu durumlarda örneklem seçimi, açıklayıcı değişkenlerin katsayılarındaki sapmayı azaltacak şekilde yapılmalıdır (Heckman, 1979).

Birinci Aşama: İşgücüne Katılım Olasılığı

Modelin ilk aşamasında kişilerin işgücüne katılımını belirleyen faktörler probit modeliyle test edilmiştir, zira kişinin istihdam edilebilmesi için ön koşul işgücüne katılmasıdır. Bağımlı değişken olarak “işgücüne katılım” seçilmiş, kişi işsiz veya istihdamda ise “işgücüne katılım” 1 değerini, kişi çalışma çağındaki nüfusa dâhil olduğu halde işgücü dışı ise “işgücüne katılım” 0 değerini almaktadır.

Açıklayıcı değişkenler olarak ise yaş, yaşın karesi, hanedeki okul öncesi çağıdaki çocuk sayısı (0-6 yaş), okul çağındaki çocuk sayısı (7-14 yaş), eğitim durumu, medeni durum, bir önceki anket dönemindeki meşguliyet ve sabit terim kullanılmıştır. Böylelikle modelin ilk aşamasında test edilen işgücüne katılım denklemi şu şekilde olacaktır:

$$\begin{aligned} \text{İşgücüne Katılım}_i &= C_0 + C_1Yas_i + C_2Yas_i^2 + C_3OkulÖncesiÇocukSayısı_i \\ &+ C_4OkulÇağıÇocukSayısı_i + D_1Eğitimsiz_i + D_2İlkokul_i \\ &+ D_3Ortaokul_i + D_4Lise_i + D_5Mesleki_i + D_6Üniversite_i \\ &+ D_7Bekar_i + D_8Evli_i + D_9Boşanmış_i + D_{10}Dul_i + D_{11}Baska_İşi_i \\ &+ D_{12}Ayni_İşi_i + D_{13}Emekli_i + D_{14}İş_arıyordu_i + D_{15}Ev_İşi_i \\ &+ D_{16}Okuldaydı_i + D_{17}Ozurlu_hasta_i + D_{18}Askerlik_diger_i \end{aligned}$$

Burada “i” alt indeksi bireyi göstermektedir. Modelde eğitim, medeni durum ve bir önceki dönemdeki durumla ilgili açıklayıcı değişkenler kategorik olduğu için kukla değişken olarak kullanılmıştır. Sözelimi D_5 kukla değişkeni

eğer kişi mesleki veya teknik lise mezunu ise 1 değerini, mesleki veya teknik lise mezunu değilse 0 değerini almaktadır.

Eğitim kategorik değişkenleri için “Eğitimsiz”, medeni durum kategorik değişkenleri için “Bekâr” ve bir önceki dönemdeki durumu gösteren kategorik değişkenler için “Askerlik_diğer” değişkenleri baz olarak alınmıştır. Yani regresyon sonuçlarını gösteren tabloda “İlkokul” değişkeninin katsayısı, ilkokul mezunu olan bir bireyin “Eğitimsiz” olan bir bireye nazaran istihdam olasılığının ne kadar fazla veya az olduğunu göstermektedir. Benzer bir şekilde “Evli” kukla değişkeninin katsayısı, evli bir bireyin bekâr bir bireye nazaran istihdam olasılığının ne kadar fazla veya az olduğunu göstermektedir. Eğitim kategorisindeki değişkenlerin katsayılarının pozitif olması ve eğitim seviyesi arttıkça katsayının yükselmesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra mesleki lise mezunu olanların genel lise mezunlarına nazaran işgücüne katılımlarının daha yüksek olması beklenmektedir.

Yaş değişkeni katsayısının pozitif olması beklenmektedir, zira yaş arttıkça kişinin iş tecrübesinin artmış olması olasılığı yükselmekte ve dolayısıyla işgücüne katılım ihtimali artmaktadır. Esasında yaş yerine iş tecrübesi değişkeninin kullanılması daha yerindedir, fakat işgücü anketinde toplam iş tecrübesiyle ilgili bir veri bulunmamakta, sadece mevcut işteki tecrübe verisi bulunmaktadır. Yaşın karesinin ise işgücüne katılım olasılığını negatif etkilemesi beklenmektedir zira yaş ile işgücüne katılım olasılığı arasında ters u şeklinde bir ilişki olduğu bilinmektedir, zira belirli bir yaştan sonra iş bulma olasılığı düşmeye başlayacaktır.

Modelde hanedeki okul öncesi çağdaki (0-6 yaş) ocuk sayısı ile okul çağındaki (7-14 yaş) ocuk sayısı ayrılmıştır. Okul ağına gelmemiş çocukların sayısındaki artışın özellikle de kadınlarda işgücüne katılımını düşürmesi, okul çağındaki ocuk sayısındaki artışın ise anlamlı bir etkisinin bulunmaması beklenmektedir.

Medeni durum kategorisinde “evli” kukla değişkeninin erkeklerde pozitif olması beklenmektedir zira evli bir erkeğin iş arama motivasyonu bekârlara nazaran daha yüksek olacaktır. Diğer yandan evli erkeklerin bekârlara nazaran yaşça büyük olacağı varsayımı da işgücüne katılım olasılığını pozitif etkileyecektir. Kadınlarda ise birbirine zıt iki etki söz konusudur. Erkeklerde geçerli olan yaş argümanı kadınlr için de geçerlidir. Bu anlamda evliliğin işgücüne katılımı arttırması beklenir. Diğer taraftan özellikle ülkemizde evlilikle beraber kadınlrın işgücü piyasasından çekilmesi olgusu da bilinen bir gerçektir. Bu nedenle kadınlarda evlilik bir yandan yaş üzerinden işgücüne katılım olasılığını pozitif etkilerken diğer yandan ev işi, ocuk bakımı,

eşin çalışması gibi nedenlerle işgücüne katılımı negatif etkilemektedir. Bu etkilerden hangisinin daha güçlü olduğu katsayının negatif veya pozitif olmasını belirleyecektir. Medeni durum kategorisindeki son değişken olan “dul” olma durumunun işgücüne katılım üzerindeki etkisi her iki cinsiyet için de net olmamakla birlikte katsayının negatif olması daha olasıdır. Medeni durumu dul olan kişilerin yaş ortalaması yüksektir, ki bu durum işgücüne katılım üzerinde oldukça güçlü bir negatif etki yaratacaktır. Bunun yanı sıra, dulların eşlerinden kalan emekli maaşını veya dul aylığı alması onların çalışma ihtiyacı duymamalarına neden olmaktadır. Bu iki negatif etkiye karşın dulların gelirlerinin düşük olması onları iş aramaya da yönlendirebilmektedir. Bu ise katsayını pozitif olması sonucunu doğurabilecek bir etkidir. Negatif faktörlerin görece daha güçlü olması ise “dul” gölge değişkeni katsayısının negatif olması beklentisini doğurmaktadır.

Bir önceki dönemdeki durum kategorisindeki kukla değişkenlerden ise “aynı iş” ve “başka iş” değişkenlerinin pozitif katsayılı olması beklenmektedir zira bir önceki dönemde istihdamda olan kişinin cari dönemde de istihdamda olma olasılığının yüksek olacağı varsayılabilir. “Ev işi” kuklasının negatif katsayılı olması beklenmektedir zira bilhassa kadınlar açısından ev işlerinin ve çocuk bakımının kadının işgücü piyasasına girmesi önünde engel olduğu bilinmektedir. “Özürlü veya hasta” değişkeninin katsayısının negatif olması beklenmektedir.

İkinci Aşama: İş Bulma Olasılığı

Heckman Probit modelimizin ikinci aşamasında ise iş bulma (istihdam) olasılığı yine bir probit modeliyle test edilmektedir. Bağımlı değişken olan “istihdam olasılığı” işgücüne katılımı belirlenmiş bireyi için istihdamda ise 1, işsiz ise 0 değerini almaktadır. Bağımsız değişkenlerimiz ise yaş, eğitim, medeni durum kukla değişkenleri (bekar, evli, boşanmış, dul) ve okul öncesi çocuk sayısı ile okul çağındaki çocuk sayısıdır.

İstihdam Olasılığı_i

$$\begin{aligned} &= B_0 + B_1Yas_i + B_2Yas_i^2 + B_3OkulÖncesiÇocukSayısı_i \\ &+ B_4OkulÇağıÇocukSayısı_i + D_1Eğitimsiz_i + D_2İlkokul_i \\ &+ D_3Ortaokul_i + D_4Lise_i + D_5Mesleki_i + D_6Üniversite_i \\ &+ D_7Bekar_i + D_8Evli_i + D_9Boşanmış_i + D_{10}Dul_i \end{aligned}$$

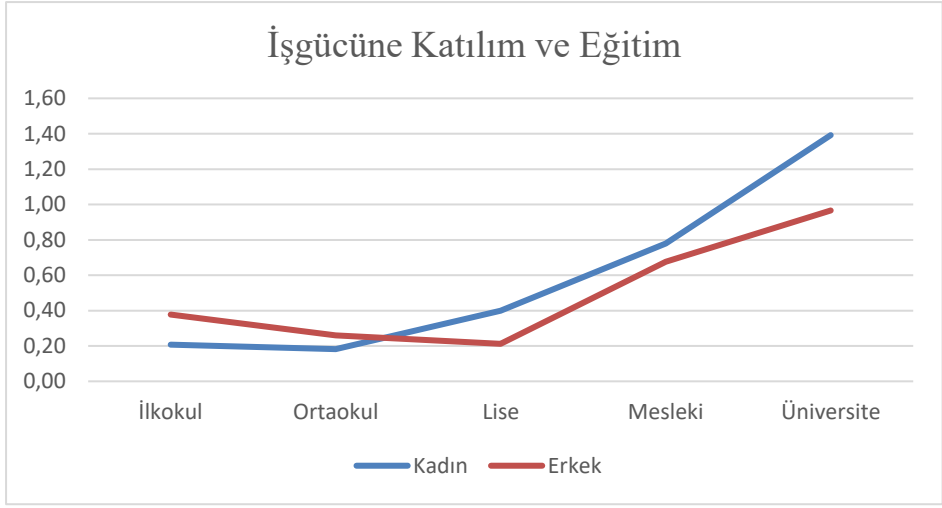
Bu değişkenlerin istihdam olasılığı üzerindeki etkilerinin işgücüne katılım üzerindeki etkilerle aynı yönde olması beklenmektedir. Söz gelimi eğitim hem bireyin işgücüne katılma olasılığını hem iş bulma olasılığını pozitif etkilemektedir.

STATA istatistik programı kullanılarak erkekler ve kadınlar için işgücüne katılım ve istihdam olasılığı regresyonları ayrı ayrı yapıldı ve cinsiyetler arasında işgücüne katılım ve istihdam olasılığını belirleyen faktörlerin gücünün aynı olup olmadığı test edilmiştir. Regresyonlarda 2004 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setinden 174.808 kadın ve 163.323 erkek, 2013 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setinde ise 196.822 kadın ve 182.920 erkek gözlem kullanılmıştır. Hanehalkı İşgücü Anketinin seçilmesinin sebebi veri setinin geniş olması ve temsil gücünün yüksek olmasıdır, zira anketteki gözlemler tüm ülkeyi yansıtacak şekilde ağırlıklandırılmıştır.

3. Bulgular, Tartışma ve Sonuç

Regresyon sonuçlarına göre işgücüne katılım ve istihdam olasılığını belirleyen faktörlerin gücü cinsiyetler arasında anlamlı farklılık göstermektedir. İşgücüne katılım regresyonu sonuçları Tablo 1.'de, istihdam olasılığı regresyonu sonuçları ise Tablo 2.'de gösterilmiştir. İlk olarak eğitim düzeyi arttıkça gerek işgücüne katılım gerekse istihdam şansı her iki cinsiyet için artmaktadır. Fakat eğitimin işgücüne katılım üzerindeki etkisi ile istihdam üzerindeki etkisi bakımından cinsiyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki: işgücüne katılım ele alındığında; lise ve üstü eğitim düzeyleri kadınlarda, lise düzeyinin altı eğitim seviyeleri ise erkeklerde daha etkili çıkmaktadır. Örneğin 2004 sonuçlarına göre eğitimsizlere nazaran ilkökul diplomasının işgücüne katılım üzerindeki etkisi kadınlarda % 20,7 iken erkeklerde % 37,7 çıkmış, buna karşın üniversite ve üstü eğitimin kadınlarda % 139 olan etkisi erkeklerde % 96,6'dır. Bu sonuç özellikle yüksek eğitim düzeylerinin kadınların işgücüne katılmasında çok güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. İstihdam olasılığı ele alındığında ise tüm eğitim düzeylerinde kadınlardaki etki erkeklerdekinden daha yüksek çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle eğitimin işgücüne katılım üzerindeki etkisi bakımından düzeye bağlı bir farklılaşma görülmekte iken, istihdam olasılığı üzerindeki etki tüm eğitim seviyelerinde kadın lehinedir.

Bir başka ilginç nokta ise eğitim seviyesi ile işgücüne katılım arasında erkeklerde U şeklinde bir ilişki oluşurken kadınlarda bu ilişkinin artan eğimli konkav bir eğri şeklinde olmasıdır. Erkeklerde lise seviyesine kadar eğitim arttıkça işgücüne katılım düşmekte, lise düzeyinden sonra eğitimle işgücüne katılım arasında pozitif ilişki ortaya çıkmaktadır. Kadınlarda ise dip noktası ortaokul düzeyinde oluşmakta ve eğri daha diktir.

Eğitimle ilgili bir diğer nokta ise mesleki lise eğitiminin lise eğitimine nazaran her iki cinsiyet için de işgücüne katılım ve istihdam şansını istatistiksel olarak anlamlı ölçüde arttırdığı ve erkeklerdeki etkinin kadınlardakine nazaran çok daha güçlü olduğu sonucudur. İşgücüne katılım regresyonlarında mesleki veya teknik lise diploması katsayısının, genel lise diploması katsayısına oranı kadınlarda yaklaşık 2 erkeklerde ise yaklaşık 3'tür.

2004 ile 2013 yılları eğitimin etkisi bakımından karşılaştırıldığında hem kadınlarda hem erkeklerde eğitimin gerek işgücüne katılım gerekse istihdam olasılıkları üzerindeki etkisinin zayıfladığı tespit edilmiştir. Özellikle de işgücüne katılım üzerinde eğitimin etkisinde daralma görülmektedir. Örneğin erkeklerde 2004 yılında üniversite eğitiminin işgücüne katılım regresyonunda 0,97 olan katsayısı 2013 yılında 0,55'e, kadınlarda bu katsayının 1,39'dan 0,80'e düştüğü görülmektedir. Bir anlamda aktif işgücü içinde eğitilmiş olanların oranının artması, eğitimin işgücüne katılım ve istihdam olasılığı üzerindeki marjinal katkısını düşürmektedir.

Eğitimin yanı sıra medeni durumun işgücüne katılım ve istihdam olasılıkları üzerindeki etkileri bakımından kadınlarla erkekler arasında farklılıklar bulunmaktadır. 2004 yılı regresyonlarına göre evlilik kadınlarda işgücüne katılım olasılığını % 36 düşürürken erkeklerde % 29 arttırmaktadır. 2013 yılında bu oranlar sırasıyla % - 26'ya % 24 olmuştur. Evlilik erkeklerde istihdam olasılığını 2004 yılında % 35, 2013 yılında % 29 arttırmakta, buna karşın kadınlarda etki ihmal edilebilecek düzeyde düşük çıkmaktadır. Bununla birlikte boşanmış olmanın hem işgücüne katılım hem de istihdam olasılığı

üzerindeki etkisi erkeklerden daha güçlüdür. Bu rakamlar evliliğin kadınları işgücü piyasası dışına ittiğini, ancak boşanmayla birlikte kadının tekrar işgücü piyasasına girdiğini açıkça göstermektedir.

Evlilikle birlikte kadınların işgücü piyasası dışında kalmalarının geleneksel baskılar, eşin çalışması, çocuk bakımı ve ev işleri sorumluluklarının çoğunlukla kadınların sırtında olması gibi sebepleri bulunmaktadır. Nitekim işgücüne katılım regresyonlarında “ev işi yapmak” kukla değişkeninin sadece kadınlarda anlamlı ve negatif çıkmasının yanı sıra özellikle okul öncesi çağıdaki çocuk sayısı değişkeninin kadınlarda daha yüksek katsayılı çıkması bu hususları desteklemektedir. Örneğin 2013 yılı regresyonlarına göre, 0-6 yaş aralığındaki her bir çocuk kadınların işgücüne katılımını % 16 düşürmekte iken erkeklerdeki etki yalnızca % 1.8’dir. Okul çağındaki çocuk sayısının ise işgücüne katılım ve istihdam olasılığı üzerindeki etkileri bakımından kadınlarla erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Okul öncesi çağıdaki çocuk sayısının işgücüne katılım üzerindeki bu güçlü etkisi, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesinin kadın istihdamını arttırmak için oldukça önemli bir politika olduğunu göstermektedir.

Medeni durum değişkenleriyle ilgili diğer bir nokta ise dul gölge değişkeninin cinsiyetler bakımından işgücüne üzerindeki etkisinin 2004 ve 2013 yıllarında farklı çıkmasıdır. 2004 yılında dul gölge değişkeni, beklentinin aksine, hem kadınlarda hem erkeklerde pozitif olup sadece erkeklerde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. 2013 yılında ise, dul değişkeninin katsayıları kadınlarda negatif olup erkeklerde pozitif çıkmıştır. Buna göre dul bir kadının işgücüne katılım olasılığı bekâr bir kadına nazaran % 23 daha düşüktür. Negatif etkinin bu kadar güçlü çıkmasının bir sebebi de, çalışmanın metodoloji kısmında anlatıldığı üzere, dul kadınların yaş ortalamasının yüksek olmasıdır. İleri yaşlarda fiziki ve akli melekelerde yaşanan erozyon istihdam olasılığını önemli ölçüde düşürmektedir. Bu nedenle modele yaşın karesi de dahil edilmiş ve yaş ile istihdam arasındaki doğrusal olmayan ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Beklentiyle uyumlu bir biçimde yaşın karesi değişkeninin katsayısı her iki cinsiyet için de hem 2004 hem 2013 yılı regresyonlarında negatif çıkmıştır.

Cinsiyetler arası farklılık bir önceki dönem kategorik değişkenleri açısından da bulunmaktadır. 2004 yılı regresyon sonuçlarına göre kişinin bir önceki dönem başka bir işte çalışmış olması cari dönemde işgücüne katılma olasılığını kadınlarda % 112 erkeklerde % 62 arttırmaktadır. Aynı işte çalışmış olmak ise kadınlarda cari dönemde işgücüne katılma olasılığını % 164 erkeklerde % 99.9 arttırmaktadır. 2013 yılı regresyon sonuçlarına göre ise bir

önceki dönemde başka bir işte çalışılmış olması erkeklerde işgücüne katılma olasılığını % 73 arttırmakta iken kadınlarda katsayı % 141'dir. Bu sonuçlar kadınların daha seyrek iş değiştirdiğini ve işyerinde daha uzun süre kaldığını göstermektedir.

Çalışmanın bulguları politika yapımcılar açısından önemli doneler barındırmaktadır. İlk olarak kadınların istihdamını arttırmada en önemli faktörün eğitim seviyesini yükseltmek olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak evli kadınların istihdamdan çekildiği bu çalışmayla da kanıtlanmaktadır. Evli kadınların istihdam edilmesi için çeşitli sosyal politikalar ve istihdam politikaları düşünülmelidir. Çalışan kadınlar açısından çocuk bakımının ciddi anlamda sübvansede edilmesi bu politikalardan biridir.

Tablo 2: Kadın ve Erkeklerde İşgücüne Katılımı Belirleyen Faktörler

İşgücüne Katılım	2004		2013	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Demografik				
Yaş	0.06***	0.08***	0.05***	0.09***
Yaş_Kare	-0.001***	-0.001	-0.001***	-0.001***
Okul Öncesi Çocuk Sayısı	-0.21***	-0.06***	-0.16***	-0.018***
Okul Çağı Çocuk Sayısı	-0.039***	-0.063***	0.012***	-0.015***
Evli	-0.362***	0.291***	-0.262***	0.244***
Boşanmış	0.436***	0.081***	0.247***	0.104***
Dul	0.006	0.068***	-0.232***	0.243***
Bekar				
Eğitim				
Eğitimsiz
İlkokul	0.207***	0.377***	0.183***	0.168***
Ortaokul	0.182***	0.259***	0.0652***	0.132***
Lise	0.400***	0.212***	0.170***	-0.0153***
Mesleki	0.780***	0.677***	0.360***	0.317***
Üniversite	1.392***	0.966***	0.799***	0.546***
Önceki Durum				
Askerlik/Diğer
Başka İşte Çalışıyordu	1.122***	0.621***	1.419***	0.729***
Aynı İşte Çalışıyordu	1.646***	0.999***	1.761***	0.706***
Emekli	-1.230***	-1.450***	-1.021***	-1.403***
İş Arıyordu	1.838***	0.899***	1.934***	0.401***

Ev İşi Yapıyordu	-0.565***	.	-0.264***	.
Okuldaydı	-0.472***	-1.135***	-0.214***	-1.277***
Özürü/Hastaydı	-0.951***	-1.544***	-0.738***	-1.743***
Sabit Terim	-1.972***	-1.397***	-1.795***	-0.964***
Athrho	-0.056***	-0.294***	-0.075***	-0.178***
Gözlem Sayısı	174808	163323	196822	182920

Tablo 3: Kadın ve Erkeklerin İstihdam Olasılıkları Probit Regresyon Sonuçları

İstihdam Olasılığı	2004		2013	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Demografik				
Yaş	0.0749***	0.0522***	0.0808***	0.0574***
Yaş_Kare	-0.00123***	-0.000984***	-0.00117***	-0.00105***
Okul Öncesi Çocuk Sayısı	-0.209***	-0.0952***	-0.164***	-0.0726***
Okul Çağı Çocuk Sayısı	-0.0528***	-0.0506***	-0.0500***	-0.0423***
Evli	0.000692	0.350***	0.00862***	0.292***
Boşanmış	0.338***	0.163***	0.311***	0.106***
Dul	0.417***	0.387***	0.309***	0.321***
Bekar
Eğitim				
Eğitimsiz
İlkokul	0.213***	0.131***	0.168***	0.0139***
Ortaokul	0.741***	0.346***	0.642***	0.215***
Lise	0.995***	0.395***	0.934***	0.347***
Mesleki	0.989***	0.527***	1.012***	0.495***
Üniversite	1.319***	0.646***	1.393***	0.783***

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

KAYNAKÇA

- Ellwood, D. T. (1982). Teenage Unemployment: Permanent Scars or Temporary Blemishes? R. B. Freeman, & D. A. Wise içinde, *The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences* (s. 349-390). Chicago: University of Chicago Press.
- Felmlee, D. H. (1984). A Dynamic Analysis of Women's Employment Exits. *Demography*, 171-183.
- Gedikli, Ç. (2014). Female Labour Supply in Turkey: Do Traditional Gender Roles Matter? *33rd IARIW General Conference, the Netherlands*, (s. 1-47). Rotterdam.
- Göksel, İ. (2010). Conservatism and Female Labor Force Participation in Turkey. *IEA Annual Conference Ireland*.
- Hester, C. H., Meyer, C., & Raphael, S. (2012). The Evolution of Gender Employment Rate Differentials within Racial Groups in the United States. *The Journal of Legal Studies*, 41(2), 385-418.
- Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 88-101.
- Kumaş, H., & Çağlar, A. (2011). Türkiye'de Kadın Eksik İstihdamını Belirleyen Faktörler: Tük 2009 Hanehalkı İşgücü Anketi Ham Verileri İle Cinsiyete Dayalı Bir Karşılaştırma. *Çalışma ve Toplum*(2), 249-289.
- Lynch, L. M. (1989). The Youth Labor Market in the Eighties: Determinants of Re-employment Probabilities for Young Men and Women. *The Review of Economics and Statistics*, 71(1), 37-45.
- Mincer, J. (1962). Labor Force Participation of Married Women: A Study of Labor Supply. *Universities-National Bureau Committee for Economic Research* (s. 63-105). Princeton: N.J.: Princeton University Press.
- Misra, J., Kennely, I., & Karides, M. (1999). Employment Chances in the Academic Job Market in Sociology: Do Race and Gender Matter? *Sociological Perspectives*, 42(2), 215-247.
- Rees, H., & Shah, A. (1986). An Empirical Analysis of Self-Employment in the U.K. *Journal of Applied Econometrics*, 1(1), 95-108.

- Roberts, M. (1972). Some Factors Affecting Employment and Earnings of Disadvantaged Youths. *Industrial and Labor Relations Review*, 25(3), 376-382.
- Scott, L. C., Smith, L. H., & Rungeling, B. (1977). Labor Force Participation in Southern Rural Labor Markets. *American Journal of Agricultural Economics*, 59(2), 266-274.

